

RUTA ETNOGRÁFICA E PATRIMONIAL DE BEMBRIVE

*Entidade Local Menor
de Bembrive*

RUTA ETNOGRÁFICA E PATRIMONIAL DE BEMBRIVE

Comezamos a ruta no barrio do Cacheno alí atopámonos o cruceiro do Cacheno que é do século XVIII.

Cruceiro do século XVIII, concretamente de 1782, que nace sobre tres chanzos de forma cadrada. A súa base é cúbica coa metade inferior cadrada e a superior nacelada, na que podemos ver unha inscrición gravada ao redor dá mesma na que aparece o ano e a persoa que o mandou facer:

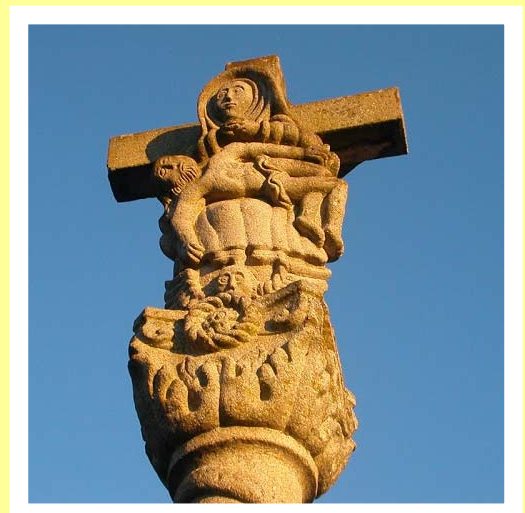
MANDO FAZ
ER FRco Ano
FRs PATIÑO
AÑO D 1782

Segundo a lenda recollida por Espinosa Pérez na metade do século pasado, a tradición cóntanos que o mandou construír un veciño da parroquia, D. Francisco Fernández. Patiño, o cal atopándose en América, foi acometido por unha serpe da que se librou entreténdoa habilmente cunha manzá, nese momento impulsado polas súas crenzas relixionas, fiso voto de erguer aquí un cruceiro. De regreso na súa Patria cumpríu a promesa mandando esculpir no monumento unha representación do ofidio que lle atacou e da froita con que se defendeu.

O varal é liso e ten forma circular. Posúe unha ornamentación dunha serpe entrelazada que o percorre na súa totalidade. A súa cabeza leva posiblemente unha mazá dá tentación ou outro obxecto de difícil precisión. A cola acaba en tres puntas, simulando unha pata de galiña.

O capitel é de tipo xónico, no que se combinan motivos florais e volutas. Nos esquinais da mesmas aparecen os símbolos da paixón de Cristo: Coroa de espiñas Baixo a figura da Virxe; caveira e ósos cruzados Baixo a figura de Xesús; esqueira e tenaces nun lateral; Martelo e cravos no outro lateral.

A cruz é de tipo latina no que aparecen as imaxes de Cristo crucificado no anverso, e a Piedade cun gran manto e co Corpo de Cristo xacente sobre o seu regazo no reverso. Aos pés desta figura observamos unha cabeza dun querubín alado.

Continuamos a nosa Ruta pola rúa Xesteira para atoparnos cós molinos de Muxo e Balde xusto no límite da parroquia de Beade, o Muiño do Muxo data de antes do 1847 e o de Abalde e anterior a 1742.

Proseguimos a Ruta polo camiño de castiñeiras a beira do Río Eifonso para chegar o Muiño de Xeme anterior ó ano 1742 pero restaurado recentemente e no que existe un plano informativo co esquema das partes dun muíño de cubo.

Muiño de Xeme

A continuación temos que dirixirnos á rúa Xeme para desprazarnos por un pequeno tramo de asfalto e coller o desvío cara á fonte de sansequeira e xa polo camiño de terra atopámonos cos muíños do Carriza e de Eifonso, este último anterior a 1742.

Continuamos cruzando a estrada de Eifonso cara a Palames e Pumariños, é ali onde nos atopamos o muíño de Cristino, para coller dirección Pumariños ata a Igrexa onde nos atopamos a Igrexa Románica de Bembrive.

Esta pequena e fermosa igrexa románica de Bembrive preside a parroquia viguesa desde o século XII e é unha das mostras de arquitectura relixiosa en Vigo máis significativas. É moi probable que esta igrexa románica de Vigo erixíse sobre un templo

máis antigo de actividade monástica, xa que o topónimo do barrio onde se asenta a igrexa, Mosteiro (Monasterio) así parece indicalo.

Se decidiches pasar o día visitando a verde parroquia de Bembrive non dubides en achegarche ata este templo, que se levanta nunha soa nave e en cuxo tímpano atoparás unha cruz moi curiosa, de reminiscencias celtas. Tamén hai outros símbolos (espirais e círculos) no interior, polo que os historiadores cren que antes desta igrexa románica existía outro templo de inspiración celta e orixe paleocristiano. Na fermosa ábsida poderás contemplar figuras vexetais e antropomorfas.

Desprazámonos agora pola estrada de Bembrive a través da rúa do río cara o sendeiro Eifonso dirección Beade, é na que debemos salientar a importancia que antigamente a auga do río Eifonso tiña para os habitantes da parroquia o ser empregada para regadío ou como forza motriz dos innumerables muíños de auga situados ao longo de seu cauce.

Unha vez na entrada do sendeiro atopámonos sinalizados nunha marxe os seguintes muíños, (un aínda en funcionamento): muíño Migueliño, muíño de Portela, muíño de Matias, muíño Dornelas e muíño Azevedo.

A senda do Río Eifonso é considerada dentro das rutas do Concello de Vigo unha das máis atractivas para o camiñante. O seu percorrido discorre pola parroquia de Bembrive ó longo de 3 Km. e na que atravesa lugares de considerable importancia etnográfica e zonas de indubitable beleza natural, na que temos que destacar a gran variedade de vexetación (carballos, abeleiras, salgueiros, nogueiras, bidueiras, castiñeiros, etc) así como a fauna que se agocha no lugar.

O sendeiro utilizouse para instalar as canalización que proveerían á cidade de Vigo de auga, alá polo ano 1.900, cando comenzaron a prepararse as primeiras augas públicas do Concello de Vigo cos traballos nas Minas de Champintiel, preto do Campus Universitario, os montes de Bembrive serviron de manantial da cidade. O longo da ruta podemos ver as casas e canalizacións orixinais. Na actualidade as augas de Bembrive concentradas na Casa das Augas empréganse para abastecer a parroquia.

Casa das Augas

A auga concentrábase onde está localizada a Casa das Augas e de alí ata o depósito do monte do Castro, que en liña recta veñen supoñendo arredor de 6,7 Km. Para salvar a depresión entrambos puntos emprégabase o sistema do sifón, que aproveita a caída existente nos montes de Bembrive para coller a forza e chegar ao monte do Castro. Na actualidade as augas de Bembrive concentradas na Casa das Augas empréganse para abastecer a parroquia.

O río Eifonso está salpicado de muiños de auga practicamente desde o seu nacemento, proba delo é o camiño ancho como os eixos das rodas dos carros que outrora percorrían estas sendas para ir recoller, río arriba, o gran moído que os muiños producían e polo que hoxe transcorre o sendeiro da nosa ruta.

Pronto veremos a proba diso ao ver un deses muiños a man esquerda por baixo nosa. É o chamado “Muiño do Sorrego”. A súa rehabilitación foi feita hai uns anos e presenta un aspecto inmejorable. A partir de aquí veremos á beira esquerda as antigas

canles que traían as augas de río arriba para mover as maquinarias destes muiños.

Un pouco máis arriba sorprenderanos unha fermosa e rústica ponte creada con grandes laxas de pedra que atravesa o regato. É agora cando o río empézase a encaixar. Tócanos o muiño coñecido como de “A Pedrosa”, ao que se accede por unha ponte de madeira.

Muiño da Pedrosa

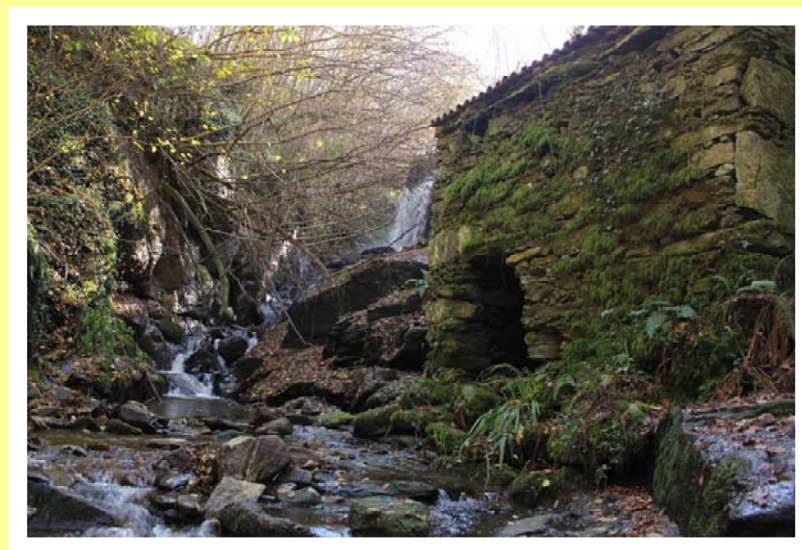

O que se nos presenta agora é un agasallo da natureza. Trátase dunha pequena pero angosta e rochosa garganta coñecida por “O Buraco”. Nesta garganta atópase a formidable ferverza ou ferverza de Bouzafría, onde o río salva un desnivel duns 20 m en tan só uns poucos metros. Neste salvaxe descenso o río forma un gran número de saltos de auga, que escorregan sobre as milenarias rocas esculpidas do val. O seu gran potencial de forza de auga era xa coñecido desde fai decenas de anos.

Neste salvaxe descenso o río forma un gran número de saltos de auga, que escorregan sobre as milenarias rocas esculpidas do val. O seu gran potencial de forza de auga era xa coñecido desde fai decenas de anos.

Testemuña diso foi a construción de antigos muíños dos que aínda hoxe podemos ver algúns deles en pe. Son os chamados do Buraco e do Buraquiño. O primeiro atópase por baixo do salto principal e atopanse hoxe reconstruído cunha pequena plataforma de madeira para observar o salto. Do outro, que se sitúa por encima, tan só quédannos os restos dos seus muros.

Muíño da Bouza Fría

Estes últimos muíños atópanse dentro da ruta do sendeiro Eifonso e parque botánico arco da vella.

A Entida Local de Bembrive habilitou a finais de 2015 o primeiro parque botánico ao aire libre da comarca. É o único espazo botánico que aproveita a flora autóctona e o amplo patrimonio desta parroquia que se atopa permanentemente aberto e para goce de todos.

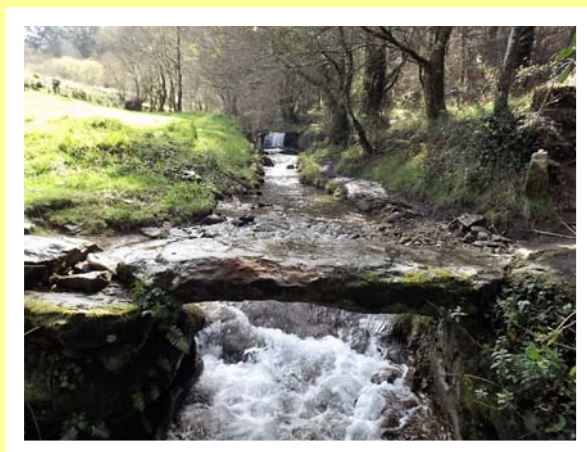
O parque foi denominado Parque Botánico Arco da Vella, xa que as sete cores do arco da vella son os identificadores de cada tema relacionado coa natureza e patrimonio. O parque aproveita un tramo do

Carreiro Eifonso que vai desde a Fervenza de Bouza Fría ata a capela dos Ramallos, o lugar inicial e porta de entrada ao parque. Alí poderemos ver a árbore pop art de vimbia onde todos poderemos deixar a nosa experiencia.

Ao longo de 15.000 m2 gozaremos de numerosos paneis informativos nos que por medio das cores do arco da vella identificásemos e explicasen cada detalle.

Ponte do Peirao

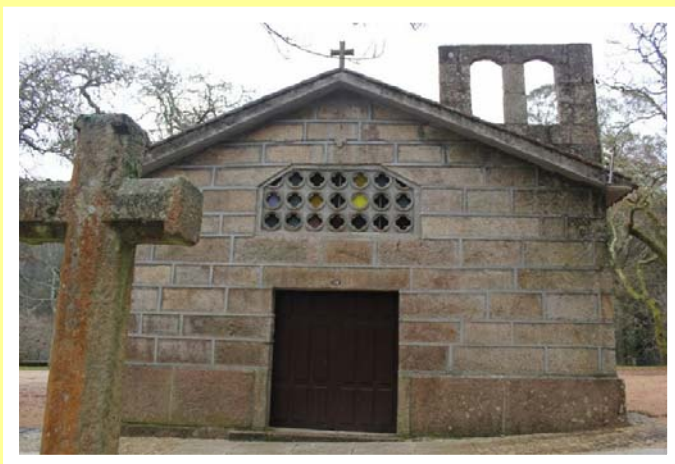
Despois deste paréntese retomamos a marcha que nos leva a pasar por outra ponte de pedra e condúcenos ata os pés da Capela de San Cibrán, onde se celebra todos os anos a romaría dos Ramallos.

A Capela de San Cibrán é unha das capelas máis tradicionais das parroquias de Bembrive e Beade. As primeiras referencias sobre a pequena ermida atopámolas nun documento xa no século XVI, no ano 1528.

Podemos establecer entón unha similitude cronolóxica coa veciña aldea abandonada da Fraga, situada un pouco máis arriba. Con todo da primitiva capela non podemos apreciar nada, xa que nos anos 60 construíuse a actual. Para iso deixouse por dentro os muros da antiga durante o tempo transcorrido durante a construción da nova. Unha vez finalizada a obra desmantelouse definitivamente.

A igrexa actual sitúase debaixo dunha centenaria carballeira e a área acondicionouse con mesas e un palco para diferentes actos. Xunto á área localízase a Fontiña de San Cibrán, coñecida como Fonte dos Ramallos, a cal foi remodelada no ano 1989. A capela é rectangular con

ábsida hexagonal e non presenta case motivos decorativos. Tan só veremos unha vidreira policromada no frontal que fai de óculo por encima da porta adintelada. Arriba unha pequena cruz remata a fachada. Á beira dereita levántase un campanario que ben podería pertencer a unha antiga construción. Con todo só consérvanse dous muros con dúas xanelas.

O terceiro domingo de setembro ten lugar debaixo da carballeira dos Ramallos, unha das romarías con máis tradición do concello de Vigo, en honra a San Cipriano e San Cornelio.

Fonte dos Ramallos

Despois da capela, seguimos subindo e seguindo o curso do río, aínda que un pouco máis afastados del. Pasaremos por baixo da ponte da autoestrada AG-5, que leva a Gondomar e

Baiona e quedaremos sorprendidos polos grandes alicerces de formigón que se asentan entre a vexetación. Achegámonos outra vez ao río e poderemos de novo gozar da arquitectura rural galega en forma dun muíño e os restos dun vello serradoiro hidráulico que utilizaba a auga do río Eifonso para o seu traballo. Máis arriba chegaremos aos restos da misteriosa Aldea dá Fraga, lugar de final de percorrido.

Non faltan neste carreiro reminiscencias do pasado, xa que o noso paso pola Fraga descubrimos os vestixios dun antigo asentamento humano, “Bene Vivere”, restos dunha poboación que foi abandonada quizá no século XIX -ou antes, no XVIII- sen que se coñezan as causas

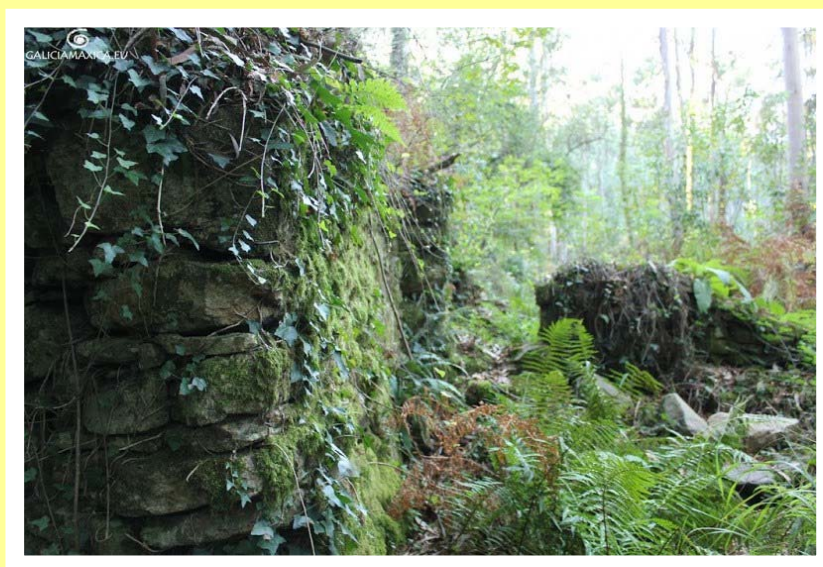
exactas, pero o máis probable é que os seus habitantes mudásense a vivir a outras zonas máis baixas, a Mosteiro ou Beade, onde

abundaban os pastos e as zonas agrícolas, ademais de atoparse máis preto das vías de comunicación.

Chámase Aldea dá Fraga de San Cibrán, e dela aínda son visibles aínda que con dificultades dúas ou tres casas entre a maleza. É un dos grandes atractivos da senda de río Eifonso, un arroio que desemboca no Lagares e que ao seu paso deixa un camiño cheo de muíños, vexetación singular e ferverzas que integra un parque botánico único en Vigo, que inclúe a aldea perdida de Bembrive.

O vello núcleo practicamente desapareceu entre a vexetación, pero aínda se poden atopar os restos dalgúns dos seis edificios que no seu momento albergaron varias familias que vivía da agricultura, dos froitos da terra, o gando e dos muíños, e dunha escasa actividade comercial.

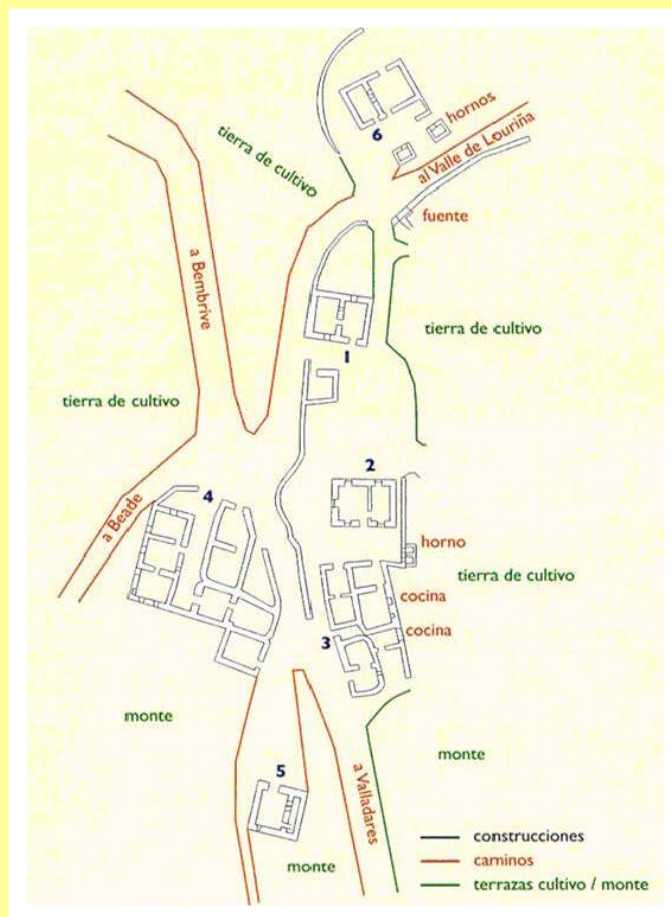

A primeira noticia da Aldea dá Fraga é de 1528, cando o bispo de Tui entrega "*o casal da Fraga de San Cibrán coas súas dúas casas de morada*" a Gregorio Vázquez Escudeiro, que estaba obrigado "*a morar o devandito casal e labrar as heredades dentro dos devanditos límites que son para dar pan, e que o devandito Gregorio e labradores que alí estivesen e moraren, residindo no devandito casal sexan vasallos e obedientes da súa santidade o bispo*".

Estaba no cruzamento de catro camiños medievais, a Beade, Valladares a Bembrive e ao Val de Louriña, e pola vía principal pasaron as tropas locais en defensa dos invasores portugueses (en 1665) e franceses (en 1808), así como os peregrinos a Santiago. O último grupo notable que transitou pola zona foron os traballadores das primeiras augas públicas de Vigo, en 1898, das Minas de Champintiel.

É posible que o pobo se situase nalgunha ruta de paso. Podería ser un atallo para as xentes que viñan do norte da comarca de Vigo e ían en dirección ao Val Miñor. Tamén é probable que fose unha ruta que se dirixise cara a Mos ou Porriño para as xentes que transportaban pescado cara ao interior, que provenieran da zona de Nigrán e arredores. Os arredores do poboado mostran restos de ocupación e de agricultura. Así podemos apreciar o terreo formado artificialmente en terrazas para así poder cultivar con máis facilidade os cereais ou o maiz. Hai quen fala de que puidese ser o primeiro núcleo da actual parroquia de Bembrive, pero tendo unha igrexa románica de case mil anos é difícil que Bembrive non crecese ao redor deste centro de culto. Por iso é posible que os habitantes da Fraga mudásense aquí para aproveitar as vantaxes dunha vía transitada. Con todo non se aprecian calzadas de pedra e os tramos empedrados son escasos.

Plano Casas da Fraga, Diego Pérez Davila, 2004

986 423 148
www.bembrive.org
elmbembrive@gmail.com